ISSN 2078-5526. Вісник Львівського університету.Серія педагогічна.2022.Випуск 36.С.215–221
Visnyk of Lviv University. Series Pedagogics. 2022. Issue 36. P. 215–221

УДК: 159.926 – 057. 9
DOI: http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2022.37.11660

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА І ПОРУШЕНИМ СЛУХОМ

Юлія Шевченко

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, вул. Берлинського 9, Київ, Україна, UA 04060
julia_shevchenko81@ukr.net

Аналізовано теоретичні аспекти проблеми соціалізації дітей із синдромом Дауна та порушеним слухом, надання їм комплексної психолого-педагогічної допомоги та розвиток у них соціальної компетентності. Важливим завданням є проаналізувати проблему раннього виявлення, психологічного супроводу та розвитку соціальних компетенцій дітей з синдромом Дауна та порушеним слухом.

Зазначено, що проблема організації психологічного супроводу дітей раннього віку з синдромом Дауна, контроль психомоторного розвитку набувають усе більшої актуальності, що пов'язано з вирішальним значенням перших років життя для подальшого розвитку та адаптації дитини з таким порушенням у соціумі.

Розкрито поняття розвитку "соціальної компетентності" у дітей із синдромом Дауна з порушеним слухом. Загальним, практично, для всіх визначень компетентності є розуміння її як здатності або готовності дитини впоратись з різноманітними соціальними завданнями, що своєю чергою залежить від набутих знань, умінь і навичок, потрібних для виконання певної роботи. Отже, набуття знань, умінь і навичок стають не підсумком отримання знань, а проміжною обов'язковою метою, проте не головною складовою частиною результату освіти.

З'ясовано важливість розвитку слуху на ранніх етапах після кохлеарної імплантації та відповідну корекційну розвиткову робота. Життєво важливо стимулювати когнітивний розвиток дітей із синдромом Дауна особливо в дошкільному віці, оскільки розвиток мови є наріжним каменем здорового та повноцінного життя дитини, якого прагнуть фахівці та педагоги, що своєю чергою формуватиме у дитини відповідні соціальні компетентності.

Визначена проблема є важливою, оскільки головними умовами ефективного психологічного супроводу та розвитку дитини з синдромом Дауна та порушеним слухом полягає у ранньому виявленні порушення слуху, а саме своєчасному слухопротезуванню та налаштуванню кохлеарного імпланта, а також створенню освітнього простору, сприятливого для успішного навчання, повноцінного особистісного розвитку. Вплив втрати слуху у дітей із синдромом Дауна має важкі наслідки для подальшого розвитку та формування соціальних компетенцій дитини. Відомо, що втрата слуху призводить до багаьох проблем у розвитку, а це: затримка або відсутність розвитку мовлення, порушення навичок спілкування, проблеми з

© Шевченко Ю., 2022

читанням, письмом та іншими сферами навичок, низька успішність, соціальна ізоляція тощо.

Ключові слова: діти з синдромом Дауна, порушення слуху, кохлеарна імплантація, корекційно-розвиткова робота, соціальні компетенції.

Актуальність дослідження. Проблема соціалізації дітей із синдромом Дауна, надання їм комплексного психолого-педагогічного супроводу в останні роки стала предметом особливої уваги серед фахівців. Інтерес доданої проблеми значною мірою зумовлений наявністю стійких негативних стереотипів щодо можливостей розвитку дітей з синдромом Дауна та відсутністю науково обґрунтованих даних про можливості їхнього навчання та виховання. Сім'ї, в яких виховуються діти з синдромом Дауна, потерпають від нестачі психологічної, педагогічної та соціальної підтримки, особливо від негативного ставлення суспільства до них, головно за наявності порушень слуху. Перспективи розвитку дитини з синдромом Дауна та порушеним слухом можуть бути різними. Донедавна вважалося, що вони мають важкий ступінь інтелектуальних порушень, а коли виростають, стали залежними від людей, маючи більш складні та важкі порушення здоров'я.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема психолого-педагогічного супроводу дітей із синдромом Дауна та порушеним слухом є об'єктом дослідження багатьох учених, зокрема: В. Бондар, С. Волкова, І. Іванова, Т. Євтухова, А. Капська, А. Колу, Л. Дольнікова, О. Беранич, В. Ляшенко, О. Савченко, О. Столяренко, А. Шевчук та ін.; проблему розвитку дітей із синдромом Дауна досліджують: А. Альохіна, М. Беркетова, П. Жиянова, Т. Медведєва, Г. Ворсанова, І. Демидова, Р. Ковтун (аналізували питання пізнавальної діяльності мовлення); Н. Тертична, Г. Головань (нестійкість афективної сфери – від в'ялості, апатії до розгальмованості, збудливості); К. Давиденкової, І. Ліберман, А. Кошелєва (надмірну здатність розконцентровувати увагу); М. Беркетова, П. Лаутеслагер, Р. Ковтун, О. Мозолюк-Коновалова (затримку розвитку статичних і локомоційних функцій, різних видів моторики, особливо дрібної); Р. Ковтун, S. Buckley, G. Bird, а також дослідники розвитку навичок спілкування дітей із синдромом Дауна сучасного періоду О. Чеботарьова, І. Гладченко, А. Василенко-ван де Рей, Н. Ліщук, Д. Фідлер, П. Лаунтеслагер та ін. Навчання дітей з порушеннями слуху завжди розглядалося як пріоритетне завдання, вирішення якого сприяє їх повноцінному особистісному розвитку та соціальній адаптації Засенко В., Жук В., Литовченко С., Луцько К., Малина Л., Мартинчук О., Фомічова Л. та ін.

Мета цієї статті – проаналізувати проблему раннього виявлення, психологічного супроводу та розвитку соціальної компетентності дітей із синдромом Дауна та порушеним слухом.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розкриття тематики використано методи пошуку, аналізу, систематизації та узагальнення дослідженого матеріалу.

Результати дослідження. Як зазначають фахівці О. Чеботарьова, І. Гладченко, А. Василенко-ван де Рей, у дітей із синдромом Дауна простежуються порушення в стані здоров'я та розвитку. Найбільш характерними для цих дітей є відхилення з боку фізичного розвитку, патологія слуху, зору, м'язової системи, вроджені вади серця, порушення інтелекту різного ступеня, часто виникають захворювання щитоподібної залози, системи травлення тощо [11, с. 48].

Сьогодні понад 50 % осіб із синдромом Дауна мають значне погіршення слуху, яке може бути легким, середнім, важким або глибоким. Сенсоневральна та/або провідна втрата може виникнути в будь-якому віці. У цієї групи дітей порушення слуху можна успішно корегувати. Постійне аудіологічне спостереження має важливе значення для всіх дітей із синдромом Дауна. Головною причиною значної втрати слуху є хронічний ексудативний отит [7, с. 95].

Досить часто дітей із синдромом Дауна та порушенням слуху забезпечують слуховими апаратами та імплантами, а також вони проходять реабілітацію і навчання в спеціалізованих та інклюзивних закладах освіти. Для покращення розуміння і спілкування на початкових етапах розвитку дитини застосовують жестову мову. Без можливості нормально чути діти втрачають шанс швидко і правильно говорити, у них обмежується вироблення когнітивних і соціальних навичок. Це посилює соціальну ізоляцію, що є недопустимим [2, с. 154].

Новонароджені з синдромом Дауна повинні негайно отримати спеціалізовану увагу з боку медичного персоналу, і це не дивно, адже синдром може проявлятися в різних порушеннях як фізичного, так і когнітивного характеру, можливо тому проблему слуху у таких дітей виявляють не одразу. Дослідження показують, що 60–80 % дітей із синдромом Дауна мають втрату слуху, такі порушення слуху можуть бути сенсорними, проте, здебільшого, вони є провідними або змішаними, пов'язаними з особливостями розвитку зовнішнього та середнього вуха. Той факт, що порівняно з іншими дітьми, у дітей із синдромом Дауна підвищений ризик пошкодження слухової системи через анатомічні особливості, тобто вузькі слухові ходи, хронічні вушні інфекції, проблеми з переданням нервових імпульсів, ступінь втрати слуху може бути різним, проте навіть легкі порушення можуть мати серйозні наслідки для сприйняття мови, виразного засвоєння мови та соціальної взаємодії [9, с. 134].

Соціальна компетентність – складне утворення, під яким розуміють: ступінь адекватності та ефективності реагування на проблемні життєві

ситуації, досягнення реальних цілей в особливому соціальному контексті, використання придатних для цього методів та позитивний розвиток як результат активності, підтвердження з боку інших адекватності соціальної поведінки, здатність брати участь у складній системі міжособистісних відносин та успішно використовувати та розуміти інших людей. Соціальна компетентність відображає ступінь конструктивності дитини як суб'єкта соціальної взаємодії і займає особливе місце Початок дослідження пов'язаний із працями В. Е. Уайта і належить до 50-х років XX ст. За В. Е. Уайта, соціальну компетентність сприймають як опірну здатність індивіда ефективно взаємодіяти з довкіллям. Ю. Хабермас (Habermas), конкретизуючи це поняття, нагалошує, що соціальна компетентність полягає в адекватності та ефективності вирішення різноманітних проблемних ситуацій, з якими стикається дитина в соціумі. Т. Кавел (T. Cavell) пропонує трикомпонентну модель, яка включає соціальні здібності, уявлення та досягнення; критерієм соціальної компетентності є результативність міжособистісної взаємодії, соціального досягнення [3, с. 100].

Не виняток, що недостатня сформованість будь-яких із цих трьох складових соціальних компетенцій призводить до проблем в адаптації до нових умов існування дітей, а саме до систематичного навчання [48, с. 100].

Узагальнення та аналіз психолого-педагогічної наукової літератури дає можливість сформулювати поняття "соціальна компетентність" дітей із синдромом Дауна та порушеним слухом, а також визначити початкові компетенції, сукупність яких становить соціальну компетентність [4, с. 127].

У сучасних умовах навчальні установи мають за мету допомогти дітям самореалізуватися, придбати ті компетенції, які допоможуть їм успішно адаптуватися в суспільстві і самостійно будувати свою долю. Це можливо за умови створення грамотно побудованого соціокультурного середовища розвитку дитини в дошкільному чи шкільному закладі, надання можливості їй активно взаємодіяти з усіма компонентами середовища – значущими дорослими, однолітками, предметним і культурним змістом. Інша важлива умова – компетентний дорослий, який створює це середовище, підтримує його, трансформує залежно від потреб дитини з синдромом Дауна та порушеним слухом, ураховуючи всі аспекти розвитку її особистості [1, с. 33].

Дорослий є провідником між дитиною і предметним світом, помічником у його освоєнні, консультантом і джерелом знань. Формування початкових компетенцій дитини найбільш ефективно відбувається в соціальному середовищі, де вона може проживати різні соціальні ролі, бути молодшою і потребуючою допомоги, бути старшою, помічником, наставником; будувати стосунки з дітьми різного віку, розуміти потреби і проблеми дітей, які мають більш глибокі порушення. Це можливо, коли група дітей формується за різновіковим принципом [8].

Головною метою психолого-педагогічного супроводу дітей із синдромом Дауна, які мають порушення слуху, є повноцінна інтеграція в суспільство, їхня спроможність на рівні з тими, хто несе соціальні навантаження, сприймати інтелектуально-естетичні цінності суспільства, опановувати морально-етичні норми людських взаємин. Варто зауважити, що досягнення поставленої мети можливе лише за наявності відповідних умов для розвитку і виховання осіб цієї категорії [6, с. 250].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Теоретичний аналіз означеної проблеми дає змогу стверджувати, що головна умова ефективного психологічного супроводу та розвитку дитини з синдромом Дауна та порушеним слухом полягає у ранньому виявленні порушення слуху, а саме своєчасному слухопротезуванню та налаштуванню кохлеарного імпланта, а також створенню освітнього простору, сприятливого для успішного навчання, повноцінного особистісного розвитку, що є нагальною потребою часу. Важливим компонентом освітнього простору є розвивальне предметне середовище та корекційно-розвиткова робота для осіб із синдромом Дауна та порушенням слуху. Відповідно, організоване предметне середовище є платформою для практичної реалізації особистісно-орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, інтегрованого та інших сучасних підходів до організації та виконання освітнього процесу. Перспективними напрямами дослідження цієї проблеми є, передусім, вивчення питання щодо організації та проведення ранньої психологічної та педагогічної корекційної допомоги сім'ям, що надалі уможливить ефективний та результативний вплив на психофізичний розвиток дітей із синдромом Дауна та порушеним слухом.

---

1. *Кирилюк І.* Діти Сонця: вони готові любити кожного... // Соціальна політика: проблеми, коментарі, відповіді. Київ, 2010. № 5/6. С. 33–35.

2. *Ковтун Р. А.* Особливості структури психологічного недорозвитку дітей з синдромом Дауна // Науковий вісник Миколаївського державного університету В. О. Сухомлинського : зб. наук. праць. Миколаїв. 2010, Т. 2. Вип. 5. С. 154–158.

3. *Ліщук Н. І.* Навчаємося з радістю: компенсаторне навчання дітей з порушеннями розумового розвитку : навч.-метод. посібник. Київ, 2015. 100 с.

4. *Мілевська О. П.* До проблеми розвитку комунікативних умінь у молодших дошкільників із синдромом Дауна // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія. Кам'янець-Подільський, 2006. Вип. 3. С. 127–133.

5. *Некраш Л. М.* Теоретичні аспекти формування концепції раннього втручання в психолого-педагогічних дослідженнях // Особлива дитина : навчання і виховання. Київ, 2018. № 4. С. 88–95.

6. *Таранченко О. М., Литовченко С. В., Федоренко О. Ф., Жук В. В., Литвинова В. В., Шевченко В. М.* Освіта дітей з порушеннями слуху: сучасні тенденції та технології : навч.-метод. посіб. Київ, 2018. 250 с.

7. *Шевченко В. М.* Сучасні методи реабілітації дітей з порушеннями слуху // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. Київ, 2013. Вип. 4 (1). С. 95–102.

8. *Шевченко В. М.* Реабілітація дітей з порушеннями слуху в Україні на сучасному етапі // Вісник Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2021. Режим доступу : https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/208

9. *Шевченко В. М.* Реабілітація дітей з глибокими порушеннями слуху в Україні : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. "Наука і освіта-наше майбутнє". Київ, 2014. С. 134–138.

10. *Тертична Н. А.* Характеристика динаміки змін розвитку емоційної сфери дітей з синдромом Дауна дошкільного віку в рамках інклюзивної освіти // Науковий Вісник національного медичного університету імені О. О. Богомольця. Київ, 2009. № 2. С. 148–154.

11. *Чеботарьова О. В., Гладченко І. В., Василенко-ван де Рей А., Ліщук Н. І.* Дитина із синдромом Дауна. Харків, 2018. 48 с.

Стаття: надійшла до редколегії 16.08.2022
доопрацьована 08.09.2022
прийнята до друку 11.09.2022

DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPETENCE OF CHILDREN WITH DOWN SYNDROME AND HEARING IMPAIRMENTS

Julia Shevchenko

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Berlinsky Str., 9, Kyiv, Ukraine, UA–04060
julia_shevchenko81@ukr.net

The article analyses the theoretical aspects of the problem of socialisation of children with Down syndrome and hearing impairments, providing them with comprehensive psychological and pedagogical assistance and developing their social competence. An important task is to analyse the problem of early manifestation, psychological support and the development of social competencies in children with Down syndrome and hearing impairment.

The authors of the article state that the problem of organising medical and psychological support for children of early age with Down syndrome, monitoring their health status and psychomotor development is becoming more and more relevant, which is connected with the crucial importance of the first decades of life of a child with such a disorder for their further development and adaptation in society.

The article dsells upon the concept of "social competence" in children with Down syndrome and hearing impairment. Common to almost all definitions of competence is understanding it as a child's ability or readiness to cope with various social tasks, which in turn depends on the acquired knowledge, abilities and skills needed to perform a certain job. Therefore, the acquisition of knowledge, skills and abilities are not the result of acquiring knowledge, but an intermediate mandatory goal, though not the main component of the educational result.

The importance of hearing development in the early stages after cochlear implantation and the corresponding remedial developmental work have been clarified. It is vitally important to stimulate the cognitive development of children with Down syndrome, especially at preschool age, because language development is the cornerstone of a child's healthy and fulfilling life, which specialists and teachers strive for, which in turn will form the child's high social competences.

Thus, the identified problem is important, since the main conditions for effective psychological support and development of a child with Down syndrome and impaired hearing are early detection of hearing impairment, timely hearing prosthesis and cochlear implant adjustment, as well as the creation of an educational space conducive to successful learning and full-fledged personal development. The impact of hearing loss in children with Down syndrome has serious consequences for the further development and formation of the child's social competences. It is known that hearing loss leads to many developmental problems, including: delayed or absent speech development, impaired communication skills, problems with reading, writing and other skills, low academic performance, social isolation, etc.

Keywords: children with Down syndrome, hearing impairment, cochlear implantation, remedial and developmental work, social competencies.